



ODRŽIVI
RAZVOJ
ZA SVE

Urođnjavanje politika lokalnog održivog razvoja u Užicu

Autorka: Sarita Bradaš



Publikacija je pripremljena u okviru Platforme "Održivi razvoj za sve", koji podržavaju vlade Švajcarske i Nemačke, a implementira Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH.
Za više informacija molim vas kontaktirajte info@sdgs4all.rs

Sadržaj

Reč unapred	3
Pokazatelji društvenog razvoja u Užicu	4
Stanje u lokalnoj zajednici – iz ugla cilja održivog razvoja	5
Rodna ravnopravnost i osnaživanje žena i devojčica	8
Ekonomski položaj žena	8
Nasilje prema ženama i deci	10
Neplaćeno staranje i rad u domaćinstvu	11
Učestvovanje žena u rukovođenju i donošenju odluka na lokalnom nivou	12
Lokalizacija ciljeva održivog razvoja i rodna perspektiva	13
Rodna perspektiva u lokalnim politikama Užica	15
Uključivanje rodne perspektive u Plan razvoja Grada Užica - preporuke	18
Pripremna faza i organizacija procesa	19
Pregled i analiza postojećeg stanja	19
Formulisanje ciljeva i mera za njihovo ostvarivanje	22
Praćenje i vrednovanje	22
Literatura	24

Reč unapred

Publikacija *Urodnjavanje politika lokalnog održivog razvoja u Užicu* nastala je u okviru platforme *Održivi razvoj za sve*, formirane sa ciljem uspostavljanja društvenog dijaloga između najznačajnijih nedržavnih aktera u Srbiji, kao što su organizacije civilnog društva, poslovna zajednica, akademska i istraživačka zajednice, profesionalna udruženja, mediji i građani/ke, a kako bi se uskladili razvojni prioriteti Republike Srbije sa ciljevima postavljenim u Agendi za održivi razvoj 2030. Ujedinjenih nacija. Platformu *Održivi razvoj za sve* podržavaju vlade Švajcarske i Nemačke a sprovodi je Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH kao deo projekta Reforma javnih finansija - Agenda 2030. Partneri na sprovođenju platforme su Beogradska otvorena škola, Beogradski fond za političku izuzetnost, Centar za visoke ekonomske studije, Fondacija Ana i Vlade Divac, Fondacija Centar za demokratiju i Timočki omladinski centar.

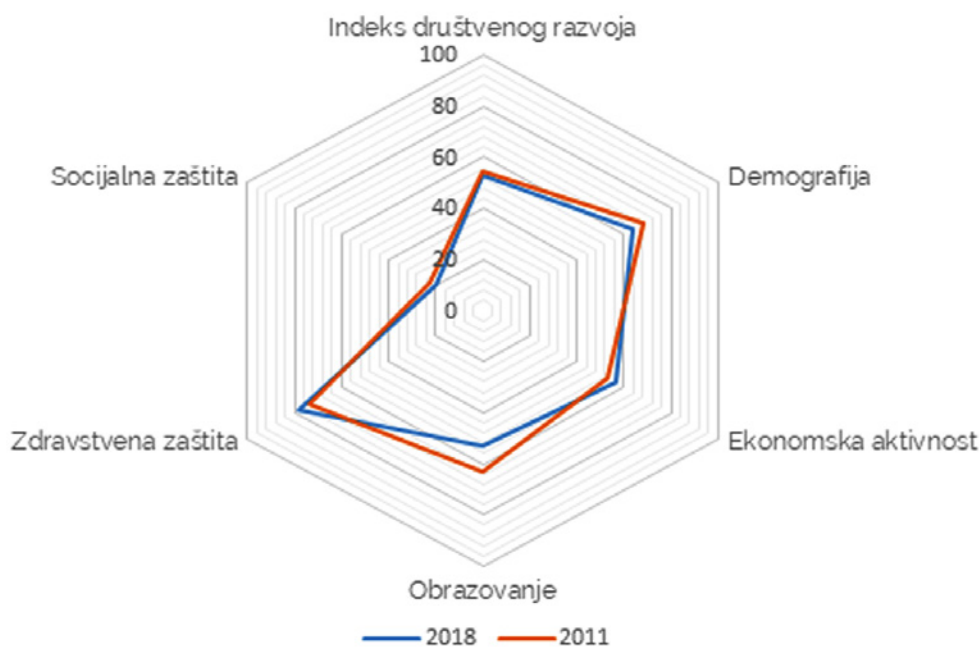
U okviru platforme *Održivi razvoj za sve*, Fondacija Ana i Vlade Divac te Fondacija Centar za demokratiju sprovode aktivnosti na nacionalnom i na lokalnom nivou koje se u prvom redu bave društvenom dimenzijom održivog razvoja. U Užicu se projektne aktivnosti realizuju u saradnji sa lokalnim organizacijama Užički centar za ljudska prava i demokratiju, Ženski centar Užice i Užički centar za prava deteta.

Publikacija *Urodnjavanje politika lokalnog održivog razvoja u Užicu* nastala je kao rezultat analize postojećih lokalnih politika razvoja, analize podataka u oblasti socijalnog i ekonomskog razvoja sa posebnim osvrtom na pitanja rodne ravnopravnosti, kao i konsultacija sa predstavnicama dve lokalne organizacije Ženski centar Užice i Užički centar za demokratiju i ljudska prava. Na osnovu nalaza analize, formulisane su preporuke koje treba da doprinesu uključivanju rodne perspektive u svim fazama planiranja i izrade budućeg Plana razvoja Grada Užica.

Pokazatelji društvenog razvoja u Užicu

Indeks društvenog razvoja¹ prati kvalitet života i društvene participacije u šest oblasti: demografija, ekonomska aktivnost, obrazovanje, socijalna zaštita, zdravstvena zaštita, ostali pokazatelji kvaliteta života i društvene participacije. Poređenje vrednosti indeksa društvenog razvoja Užica 2011. i 2018. godine (slika 1) pokazuje pad od 1,5 poena, pri čemu je pad zabeležen u oblasti obrazovanja (9,8), demografije (4,7) i socijalne zaštite (2,5), dok je rast indeksa zabeležen u oblasti zdravstvene zaštite (4,7) i ekonomske aktivnosti (3,1).

Slika 1. Pokazatelji društvenog razvoja u Užicu u 2011. i 2018. godini



Izvor podataka Tim za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva Vlade Republike – Indeks društvenog razvoja, prikaz autorke

Paradoksalno, pad indeksa u oblasti demografije doveo je do porasta indeksa u oblasti zdravstvene zaštite i ekonomskog rasta. U oblasti zdravstvene zaštite, od tri indikatora jedan beleži pad – stopa DTP vakcinacije, a dva beleže rast – očekivano trajanje života i broj lekara na 1000 stanovnika. Treba imati u vidu da se broj lekara nije značajno povećao (sa 343 u 2011. na 351

¹ Tim za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva Vlade Republike Srbije dostupno na <http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/indeks/>

u 2018.)², ali je u istom periodu broj stanovnika smanjen za 15%, a indeks zavisnosti starijeg stanovništva je povećan sa 23,6 na 31,9, što znači da na tri osobe radnog uzrasta dolazi jedna osoba starija od 65 godina. Starenje stanovništva dovodi do porasta tražnje za uslugama zdravstvene i socijalne zaštite, pa bi u planu razvoja lokalne samouprave navedene trendove trebalo uzeti u obzir pri definisanju ciljeva i mera u navedenim oblastima. U oblasti ekonomske aktivnosti u posmatranom periodu zabeležen je napredak u svim indikatorima (stepen samofinansiranja JLS, prihodi od poreza na dohodak građana po stanovniku, stopa zaposlenosti, stopa nezaposlenosti i prosečna neto zarada). Stopa zaposlenosti u periodu od 2011. do 2018. godine porasla je za 12 procentnih poena (sa 34,2% na 46,2%), a istovremeno je broj zaposlenih smanjen za 7% (sa 21.375 u 2011. na 20.212)³, što znači da je do povećanja stopa zaposlenosti došlo isključivo zbog smanjenja broja stanovnika radnog uzrasta. Sve navedeno pri izradi plana razvoja Užica treba uzeti u obzir prilikom definisanja indikatora zaposlenosti, tako da pored stopa zaposlenosti treba navesti i broj zaposlenih. U pogledu nezaposlenosti došlo je do pada kako stopa nezaposlenosti tako i apsolutnog broja nezaposlenih, ali je zabeleženo nekoliko negativnih trendova u 2018. godini kada je u pitanju struktura nezaposlenih u odnosu na 2011. godinu: učešće nezaposlenih sa višim i visokim obrazovanjem povećano je sa 15,3% na 23,2%, učešće starijih nezaposlenih sa 25,9% na 34,1%, učešće dugoročno nezaposlenih sa 55,1% na 56,2%. Iako raste učešće nezaposlenih koji su bili u radnom odnosu (sa 78,2% na 85,9%), broj korisnika novčane naknade za vreme nezaposlenosti je skoro prepolovljen (sa 967 na 518). Na smanjenje ponude poslova ukazuje podatak o smanjenju prijavljenih potreba za zapošljavanjem koji je u 2018. bio tri puta manji nego u 2011. (sa 1.788 na 566)⁴.

Najniže vrednosti indeksa društvenog razvoja su za oblast socijalne zaštite, a u poređenju sa drugim opštinama, Užice se nalazi među najniže rangiranim (na 145. mestu od ukupno 173 lokalne samouprave). Obuhvat stanovnika koji dobijaju novčanu socijalnu pomoć u 2018. godini iznosio je 0,3%, što je za 0,15 procentnih poena niže nego u 2011, dok je udeo korisnika dečijeg dodatka pao sa 15,2% u 2011. godini na 5,3% u 2018. godini. Užice se po ova dva indikatora nalazi među najniže rangiranim lokalnim samoupravama u 2018 – po udelu korisnika novčane socijalne pomoći na 172. mestu, po udelu korisnika dečijeg dodatka na 156. mestu. U istom periodu zabeležen je rast prosečnih penzija i rast rashoda za socijalno osiguranje i socijalnu zaštitu.

Pored navedenih pokazatelja i podaci o uslugama socijalne zaštite u nadležnosti lokalne samouprave (rashodi i dostupnost) pokazuju da Užice daje nizak prioritet socijalnoj zaštiti. Stopa realnog rasta izdvajanja iz budžeta Užica je iznosila 28,3% u 2018. godini u odnosu na 2015. godinu (Matković, 2020). Ipak, povećanje izdvajanja je nedovoljno za unapređenje dostupnosti usluga. U odnosu na druge lokalne samouprave Užice se po izdvajanjima za socijalnu zaštitu po stanovniku (294 dinara) nalazi na 83. mestu od 138 lokalnih samouprava, a izdvajanja su za 40% niža od proseka za Republiku Srbiju u 2018. godini. U odnosu na druge opštine prema stepenu razvijenosti⁵ Užice, koje se nalazi u prvoj grupi razvijenosti, izdvaja

² Izvor podataka Republički zavod za statistiku, DevInfo baza podataka

³ Izvor podataka: Republički sekretarijat za javne politike, Analitički servis JLS

⁴ Ibid

⁵ Indeks razvijenosti JLS izračunava se na osnovu pokazatelja stope zaposlenosti, dohotka po stanovniku, izvornih prihoda po stanovniku, stepena obrazovanja, stope rasta ili pada stanovništva na osnovu kojih se svrstavaju u četiri grupe: I – iznad proseka; II – 80-100% proseka; III – 60-80% proseka; IV – ispod 60% proseka/ devastirane – ispod 50% proseka

manje za usluge socijalne zaštite od 12 opština u prvoj grupi razvijenosti, 23 opštine u drugoj grupi, od 20 opština u III grupi, od 19 opština u četvrtoj grupi i manje nego što izdvaja devet devastiranih opština (slika 2).

Slika 2 Godišnji rashodi po stanovniku za usluge socijalne zaštite u nadležnosti JLS (u RSD), 2018. prema stepenu razvijenosti opština

Devastirane opštine: Bela Palanka (2155), Babušnica (1701), Bojnik (1669), Golubac (1026), Medveđa (787), Kuršumlja (680), Tutin (392), Vladičin Han (339), Bujanovac (325)

III grupa: Čičevac (1969), Čoka (1813), Bač (881), Ivanjica (776), Srbobran (623), Kovačica (616), Kovin (504), Novi Pazar (492), Mali Idoš (455), Plandište (442), Paraćin (420), Prokuplje (393), Novi Bečej (371), Sečanj (359), Žitište (341), Bogatić (336), Leskovac (333), Bajina Bašta (331), Koceljeva (321), Nova Crnja (306)

Užice (294)

IV grupa: Crna Trava (4558), Dimitrovgrad (1703), Raška (1277), Vlasotince (815), Ražanj (814), Blace (759), Priboj (706), Krupanj (672), Žabari (557), Varvarin (556), Aleksinac (453), Rekovac (453), Kučevo (322), Sjenica (320), Žagubica (314), Knjaževac (300)

II grupa: Čajetina (1411), Vranje (834), Kula (771), Sombor (769), Apatin (689), Majdanpek (685), Ruma (633), Bački Petrovac (621), Gornji Milanovac (610), Sremska Mitrovica (546), Kruševac (523), Novi Kneževac (506), Jagodina (496), Indija (494), Ada (471), Kosjerić (436), Temerin (431), Sremski Karlovci (397), Šabac (384), Bečej (364), Arilje (327), Kikinda (307), Arandelovac (300)

I grupa: Novi Sad (1239), Čačak (830), Beograd (747), Požarevac (611), Kanjiža (592), Pančevo (543), Subotica (484), Niš (387), Bor (377), Pećinci (376), Valjevo (323), Stara Pazova (296)

Izvor podataka: Sekretarijat za javne politike - Analitički servis JLS; prikaz autorke

Od sedam usluga socijalne zaštite u nadležnosti lokalne samouprave koje su dostupne stanovnicima Užica, četiri su namenjene kao podrška korisnicima da ostanu u porodici i prirodnom neposrednom okruženju (lični pratilac, dnevni boravak za decu/mlade sa smetnjama u razvoju i invaliditetom, pomoć u kući za starije i odrasle, pomoć u kući za decu/mlade), dve su usluge podrške za samostalni život (stanovanje uz podršku za mlade i personalna asistencija) i jedna usluga iz grupe savetodavno-terapijske i socijalnoedukativne usluge (savetovalište). Većina usluga dostupna je samo korisnicima iz urbanih sredina, a samo dve usluge su dostupne stanovništvu izvan urbanih naselja (od 21 korisnika/ce usluge savetovalište 14 je iz urbanih naselja, a od 21 korisnika/ce usluge lični pratilac 20 je iz urbane sredine). Međutim, broj korisnika i obuhvat za svaku od usluga je takav da možemo zaključiti da su usluge nedostupne za najveći broj potencijalnih korisnika (tabela 1).

Tabela 1 Ukupan broj korisnika/ca usluga socijalne zaštite u nadležnosti lokalne samouprave Užice u 2018. godini prema polu i stepenu urbanizacije

Usluga	Ukupno	Muško	Žensko	Urbano	Ostalo
Lični pratilac	21	14	7	20	1
Stanovanje uz podršku (mladi)	1	1	-	1	-
Savetovalište	21	4	17	14	7
Dnevni boravak za decu/mlade sa smetnjama u razvoju i invaliditetom	20	9	11	20	-
Pomoć u kući za starije i odrasle	40	2	38	40	-
Pomoć u kući za decu/mlade	15	4	11	15	-
Personalna asistencija	4	3	1	4	-

Izvor podataka: Tim za socijalno uključivanje i smanjanje siromaštva Baza podataka Mapiranje usluga socijalne zaštite; prikaz autorke

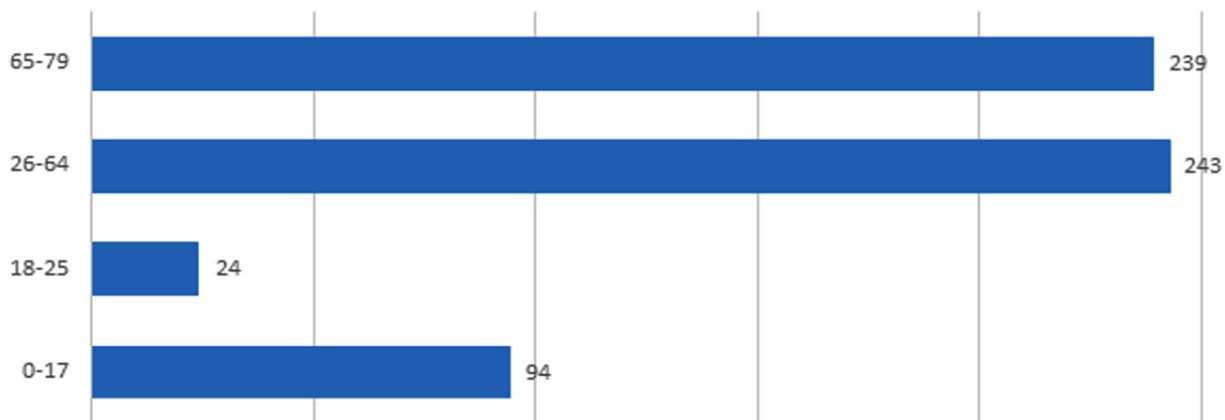
Nedovoljna dostupnost usluga socijalne zaštite očigledna je ne samo kada se izrazi apsolutnim brojevima, već i kao ekvivalentan broj korisnika te kroz obuhvat (udeo korisnika u odnosu na broj stanovnika određenog uzrasta). Uslugom pomoći u kući za odrasle i starije obuhvaćeno je svega 0,29% starih 65 i više godina, a ukoliko se uzme u obzir ekvivalentan broj korisnika⁶, obuhvat je još niži i iznosi svega 0,1%. Uslugom ličnog pratioca obuhvaćeno je 0,16% dece do 17 godina, pri čemu je obuhvat niži za ekvivalentan broj korisnika⁷ i iznosi svega 0,04%. Dnevni boravkom za decu i mlade obuhvaćeno je 0,05% dece i mladih od 0 do 25 godina, što odgovara obuhvatu od 0,05% stanovništva navedenog uzrasta (Matkovići i Stranjaković, 2020).

Nedostupnost usluga socijalne zaštite naročito zabrinjava kada su u pitanju osobe sa smetnjama u razvoju i invaliditetom budući da su ove usluge ključne za ostvarivanje prava na život u porodici, a naročito u procesu deinstitutionalizacije i sprečavanju dalje institucionalizacije dece i odraslih sa invaliditetom. Pored toga, one su ključne za obezbeđivanje života u zajednici, pristup pravima i društvenu uključenost dece sa smetnjama u razvoju i invaliditetom (NOOIS, 2017). Imajući u vidu globalno opšteprihvaćenu procenu da deca sa smetnjama u razvoju i invaliditetom čine 5% populacije dece, na osnovu podataka o obuhvatu ove grupe možemo zaključiti da usluge podrške za život deteta u porodičnom okruženju i zajednici nisu dostupne najvećem broju dece sa smetnjama u razvoju i invaliditetom, kao ni njihovim porodicama. Dnevne usluge i usluge podrške za samostalan život nedostupne su većini osoba sa invaliditetom koje su na evidenciji Centra za socijalni rad u Užicu, a kojih je u 2019. godini bilo 600 (slika 3). Nedostatak ovih usluga dovodi do toga da su briga i nega o deci i odraslima sa invaliditetom prepušteni njihovim porodicama, a najveći teret te brige je upravo na ženskim članovima porodice.

6 Za uslugu pomoć u kući ekvivalentan broj korisnika računa se na osnovu pretpostavke o jednakom intenzitetu i trajanju pružanja usluge svim korisnicima u svim JLS gde se obezbeđuju, po modelu dva sata dnevno pet dana u nedelji tokom 12 meseci. (prema Matković i Stranjaković, 2020).

7 Za usluge dnevnog boravka, ličnog pratioca deteta i personalne asistencije pretpostavka na osnovu koje se izračunava ekvivalentan broj korisnika zasniva se na radnom vremenu od osam sati dnevno pet dana nedeljno tokom cele godine. (prema Matković i Stranjaković, 2020)

Slika 3 Broj osoba sa invaliditetom na evidenciji Centra za socijalni rad Užice prema starosnim grupama



Izvor podataka: Strategija razvoja socijalne zaštite Grada Užica 2021-2025.

Užice ne pruža nijednu uslugu smeštaja u prihvatilište (za decu, odrasle i starije, žrtve nasilja, žrtve trgovine ljudima) iako podaci upućuju na to da je takva vrsta podrške neophodna u sistemu socijalne zaštite.

Na potrebu uvođenja usluga smeštaja, kao i usluge poput dnevnog boravka za decu u sukobu sa zakonom ili svratišta, upućuju i podaci o postojećim korisnicima Centra za socijalni rad u Užicu u 2019. godini (slika 4).

Slika 4 Broj korisnika/ca Centra za socijalni rad Užice prema korisničkim grupama



Izvor podataka: Strategiji razvoja socijalne zaštite Grada Užica 2021-2025.

Stanje u lokalnoj zajednici – iz ugla cilja održivog razvoja 5 Rodna ravnopravnost i osnaživanje žena i devojčica

Za potrebe ove analize izdvojile smo četiri ključne oblasti važne za postizanje COR 5: ekonomski položaj žena, nasilje prema ženama, neplaćeno staranje i rad u domaćinstvu te učestvanje žena u rukovođenju i donošenju odluka na lokalnom nivou.

Ekonomski položaj žena

U osnaživanju žena i ostvarenju rodne ravnopravnosti ključni faktor na globalnom, nacionalnom i lokalnom nivou je uravnoteženo učešće muškaraca i žena na tržištu rada uz postizanje produktivne i dostojanstvene zaposlenosti, jednako za muškarce i za žene.

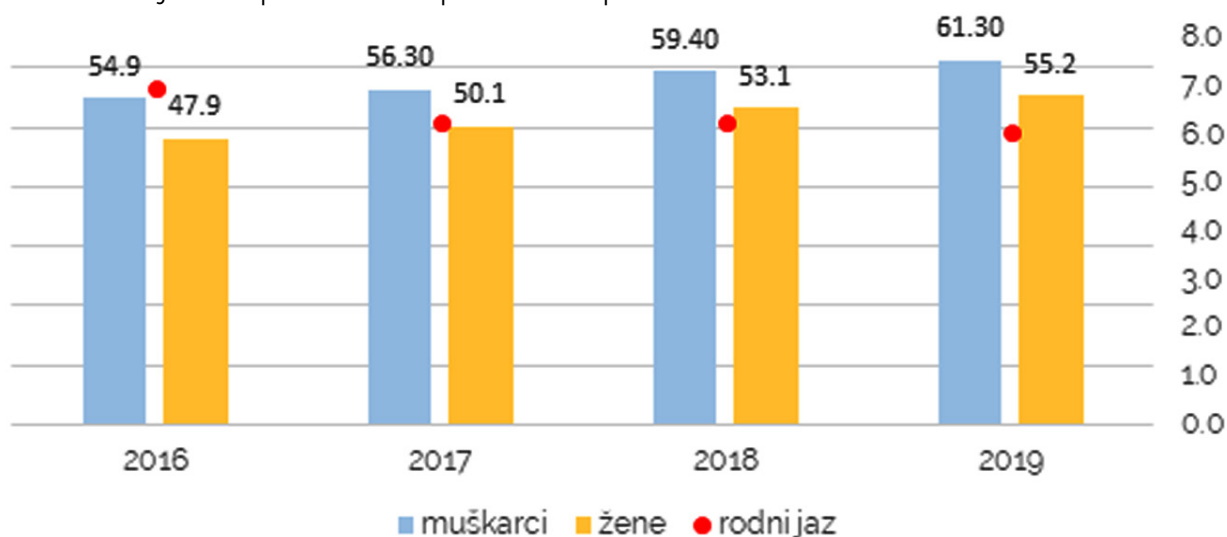
U periodu 2016–2019. godine došlo je do rasta stopa zaposlenosti i muškaraca i žena u Užicu i pada stope nezaposlenosti (slike 5. i 6.). Međutim, treba imati u vidu da je rast stopa zaposlenosti i kod muškaraca i kod žena dobrim delom rezultat negativnog demografskog trenda. U odnosu na 2016. godinu, u 2019. broj muškaraca radnog uzrasta smanjen je za 1398 (6,2%), a broj žena za 1518 (6,5%) pa je trend smanjenja stanovništva, ceteris paribus, doprineo povećanju stope zaposlenosti muškaraca od 3,6 procentnih poena i povećanju stope zaposlenosti žena od 3,4 procentna poena.

Na nejednakosti na tržištu rada ukazuje rodni jaz u indikatorima zaposlenosti i nezaposlenosti koji perzistira u posmatranom periodu. Stope zaposlenosti muškaraca veće su od stopa zaposlenosti žena i beleže blagi pad od 7 procentnih poena u 2016. godini do 6,1 procentni poen u 2019. godini. Sa druge strane, u blagom porastu je rodni jaz u nezaposlenosti, sa 2,9 procentnih poena u 2016. godini na 3,2 procentna poena u 2019. godini.

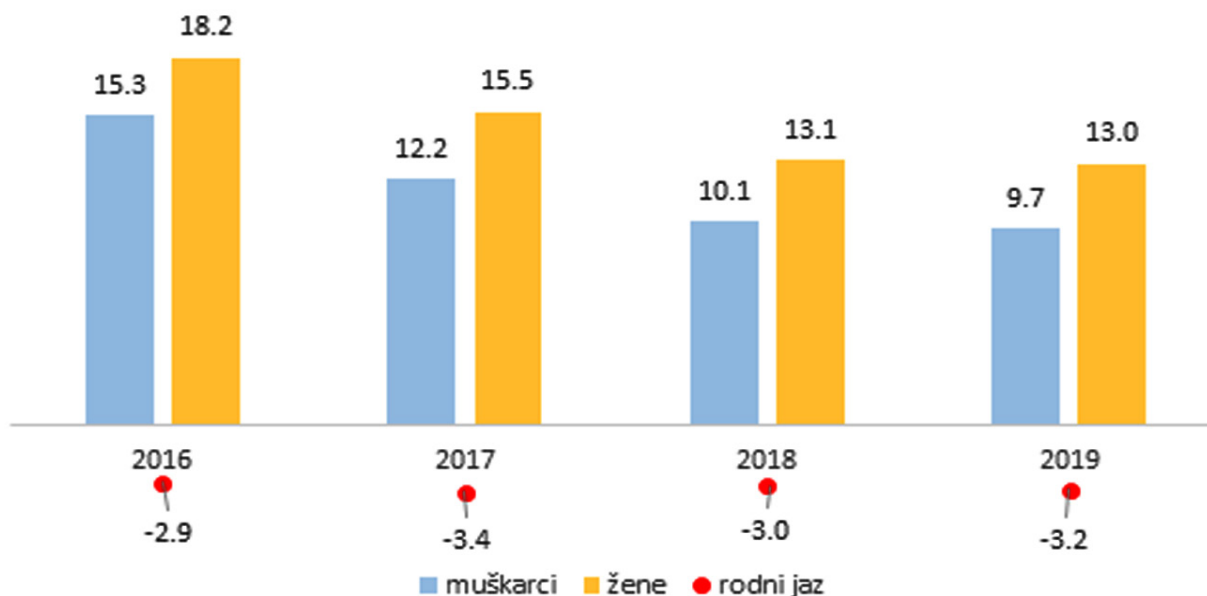
Ranija istraživanja (Bradaš, 2020) ukazuju na nepovoljnu strukturu registrovano nezaposlenih i rodne specifičnosti. Prema podacima iz decembra 2019. dominantno je učešće starijih od 45 godina (među muškarcima 52%, a među ženama 46%), dok su svaki peti nezaposleni muškarac i žena mlađi od 30 godina. Posmatrano unutar starosnih grupa, žene su zastupljenije u većini starosnih grupa, a muškarci čine većinu nezaposlenih u grupi 15-19 i 60-64 godine. Analiza podataka o obrazovnoj strukturi nezaposlenih pokazuje da većina nezaposlenih ima završeno srednjoškolsko obrazovanje (60% nezaposlenih muškaraca i 54,1% nezaposlenih žena), bez kvalifikacija je 23,6% nezaposlenih muškaraca i 19,5% nezaposlenih žena. Završeno visoko obrazovanje ima 16,4 % nezaposlenih muškaraca i 26,4% nezaposlenih žena. Žene čine većinu unutar svake kvalifikacione grupe: među nezaposlenima bez kvalifikacija 51,5% su žene, među nezaposlenima sa srednjoškolskim obrazovanjem 53,7% su žene, a među visokoobrazovanim nezaposlenima uče-

šće žena je čak 67,5%. U pogledu trajanja, više od polovine nezaposlenih na evidenciji je duže od godinu dana, pri čemu je među nezaposlenim ženama njih 58,4% na evidenciji duže od godinu dana, dok ih je među nezaposlenim muškarcima 53,7%. U veoma dugotrajnoj nezaposlenosti (duže od dve godine) čak je 43,4% nezaposlenih žena i 36,6% nezaposlenih muškaraca.

Slika 5. Stope zaposlenosti muškaraca i žena radnog uzrasta (u %) i rodni jaz u zaposlenosti (u procentnim poenima)



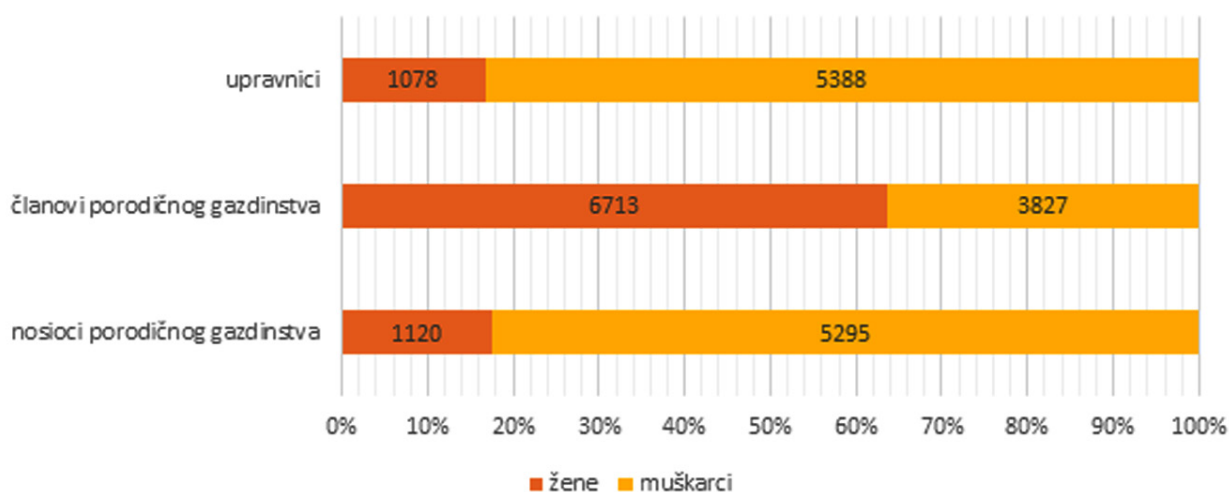
Slika 6. Stope nezaposlenosti muškaraca i žena radnog uzrasta (u %) i rodni jaz u stopama nezaposlenosti (u procentnim poenima)



Izvor podataka: Republički zavod za statistiku – Baza podataka o registrovanoj zaposlenosti i stanovništvu; Nacionalna služba za zapošljavanje Statistički bilteni NSZ za podatke o registrovanoj nezaposlenosti; proračun i prikaz autorke

Žene na selu su višestruko diskriminirane u pogledu pristupa potrebnim resursima i uslugama. Samo je 17,5% poljoprivrednih gazdinstava u Užicu registrovano na žene, a samo 16,7% žena su upravnice gazdinstava. Žene čine većinu (64%) među neplaćenim pomažućim članovima domaćinstva (slika 7). Žene na selu nemaju najčešće mogućnosti za alternativno zapošljavanje van poljoprivrede, što ima za posledicu isključenost žena sa tržišta rada i angažovanje na neplaćenim porodičnim i/ili kućnim poslovima. Pored nemogućnosti zapošljavanja u ruralnim sredinama, nedostupnost i/ili ograničena dostupnost usluga javnih službi (zdravstvena zaštita, obrazovanje, socijalna zaštita, predškolsko vaspitanje i obrazovanje, specijalizovana zaštita posebno osetljivih društvenih grupa, specijalizovane aktivnosti kao što je besplatna pravna pomoć i sl.) uzroci su trajne migracije pre svega mladih žena iz sela (Bradaš i dr., 2018).

Slika 7 Angažovana radna snaga na poljoprivrednim gazdinstvima prema polu



Izvor podataka: Republički zavod za statistiku – Opštine i regioni u Republici Srbiji

Diskriminacija žena – ključni problemi

„U posebno nepovoljnom položaju su žene sa invaliditetom i žene koje nisu konkurentne na tržištu rada (starije od 45 godina, sa niskom kvalifikacijom i sl). Za njih ne postoji adekvatna ponuda poslova, kao ni mere podrške koje bi poboljšale njihov ekonomski status. Zbog toga je neophodno da se radi na kreiranju podsticajnih mera u skladu sa njihovim potencijalima.“

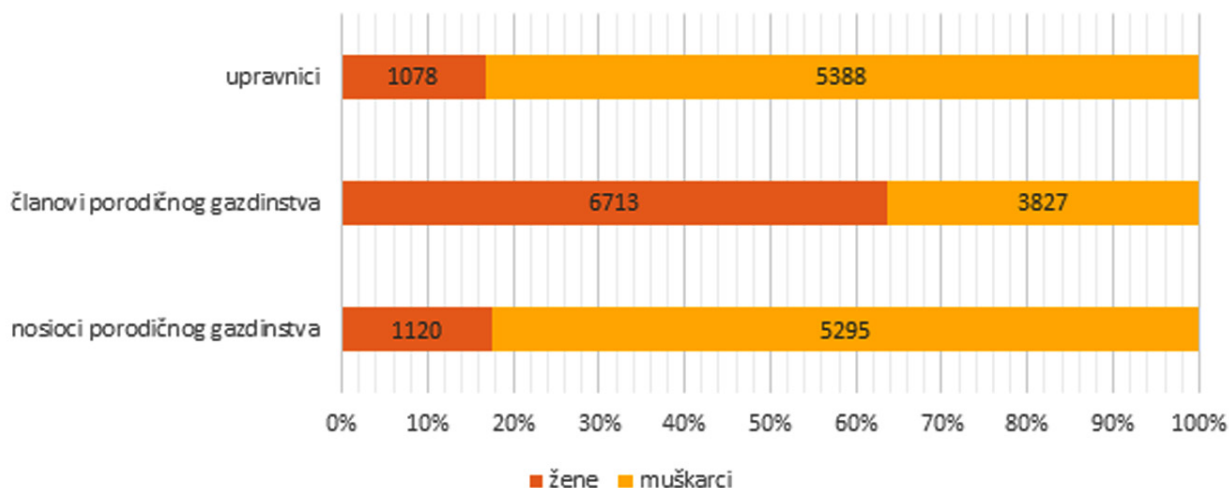
„Žene su višestruko diskriminirane, a same toga nisu ni svesne. Mnogo više rade, a imaju manje novca sa kojim mogu slobodno da raspolažu. Tokom školovanja su mnogo bolji i odgovorniji đaci, a nakon završetka obrazovanja teže dobijaju posao, a kad ga dobiju on je manje plaćen i često nemaju mogućnost da budu na pozicijama koje imaju moć i odlučivanje. Zdravlje im je više ugroženo i posebno žene iz seoskih sredina imaju teži pristup zdravstvenim uslugama.“

Predstavnice NVO

Nasilje prema ženama i deci

Od 2011. godine uočljiv je trend naglog uvećanja broja prijavljenih slučajeva nasilja prema ženama i deci, pri čemu treba imati u vidu da veliki broj slučajeva nasilja prema ženama i deci ostaje neprijavljen (slika 8). U periodu od 2011. do 2019. godine broj prijavljenih slučajeva nasilja prema deci povećan je tri puta, a broj prijavljenih slučajeva nasilja prema ženama čak dvadeset puta. Uprkos tome, u Užicu nije obezbeđena usluga prihvatilišta za žrtve nasilja niti je planirana u novoj Strategiji razvoja socijalne zaštite, iako podaci o broju korisnica usluge SOS telefona koju pruža Ženski centar Užice ukazuju na potrebu zaštite žrtava nasilja pružanjem i drugih usluga.

Slika 8 Broj prijavljenih slučajeva nasilja prema deci i ženama u Užicu



Izvor podataka: Republički zavod za statistiku DevInfo baza podataka, prikaz autorke

Nasilje nad ženama – ključni problemi

„Nasilje u porodici kao društveni problem je opterećeno brojnim društvenim, profesionalnim i ličnim predrasudama koje za efekat imaju njegovu marginalizaciju, zanemarivanje ili minimiziranje posledica, kao i neefikasno organizovanje intervencija zaštite žrtava posebno u odnosu na pojedine grupe članova porodice (žene, deca, stari, bolesni i osobe sa invaliditetom). Iz toga proističe značaj prevencije i podizanja svesti javnosti o problemu nasilja, kao i informisanja o njegovim mehanizmima, karakteristikama i posledicama. U okviru lokalne zajednice potrebno je da utičemo na društvo da smanji predrasude i prihvaćene stereotipe o položaju i ulozi žena, kao i da zauzme stav nulte tolerancije prema nasilju nad ženama. Takođe smo mišljenja da je neophodna izgradnja regionalne sigurne kuće za smeštaj žrtava porodičnog i partnerskog nasilja na području Zlatiborskog okruga.“

„Žene su žrtve svih oblika nasilja i mobinga u porodici, na poslu i društvu.“

Predstavnice NVO

SOS telefon

Ženski centar Užice je uspostavio uslugu SOS telefona 01.08.2015. godine uz podršku ženske odborničke mreže Skupštine Grada Užica i Saveta za rodnu ravnopravnost. Rešenjem Ministarstva za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja Ženski centar Užice je dobio licencu za period od 28.06.2018. do 28.06.2023. godine.

Usluga SOS telefona obuhvata:

1. Psiho-socijalnu podršku: SOS telefonske konsultacije, informisanje i upućivanje žrtava putem SOS telefona i individualne i grupne psihološke konsultacije sa žrtvama u prostorijama ŽCU.
2. Pravnu pomoć za žrtve koje su preživele nasilje u porodici i partnersko nasilje: SOS telefonske pravne konsultacije, pružanje pravne pomoći kroz informisanje, permanentna saradnja sa drugim institucijama u sistemu zaštite žrtava nasilja i razmena informacija i podataka.

Od početka rada SOS telefona do 31.12.2020. godine ŽCU obratila se 721 žena. Primljeno je 4858 poziva, pokrenuta su 121 pravna postupka u sferi zaštite od nasilja i obavljeno je 439 individualnih pravnih, psiholoških i socijalnih konsultacija u trajanju od 691 sat.

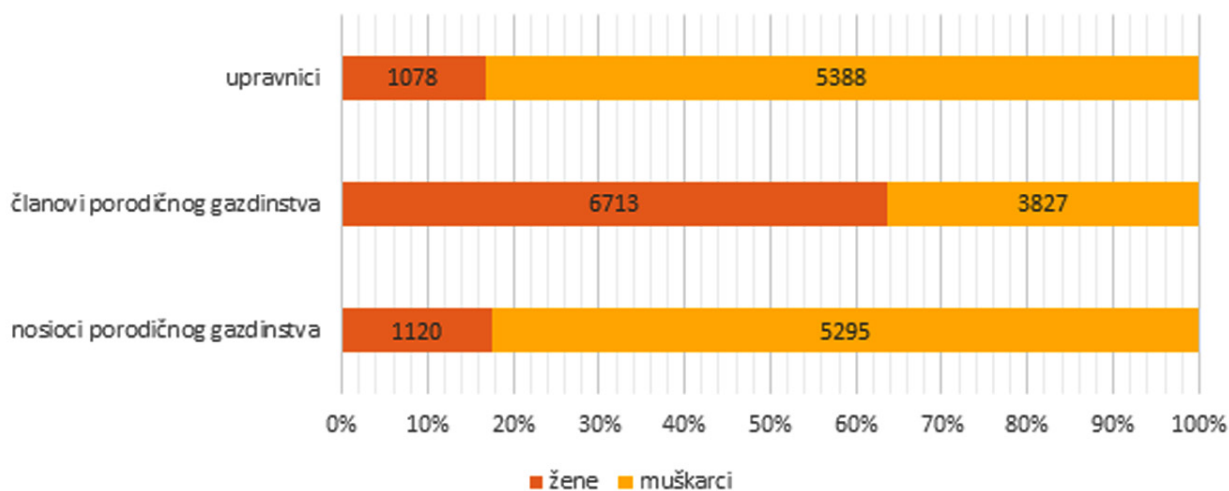
Na pružanju usluge rade master psihološkinja, diplomirana socijalna radnica sa ličnom licencom i diplomirana pravica – koordinatorica SOS telefona.

Iako uslugu SOS telefona koriste građanke i građani iz svih lokalnih samouprava Zlatiborskog okruga, ovu uslugu sufinansiraju samo Grad Užice (500.000 dinara) i Opština Čajetina (250.000 dinara). Budući da sredstva od sufinansiranja pokrivaju samo 23% sredstava koja se izdvajaju za zarade, ŽCU od 2016. godine zagovara sufinansiranje od svih lokalnih samouprava u Zlatiborskom okrugu. Nedostajuća sredstva se pribavljaju kroz pisanje projekata kod stranih fondacija i donatora koji uglavnom nisu prilagođeni za pružanje usluga, pa je potrebno raditi dvostruke poslove da bi se obezbedila sredstva.

Neplaćeno staranje i rad u domaćinstvu

Nižem **učešću žena na tržištu rada doprinosi njihovo angažovanje u ekonomiji staranja**. U Srbiji je 27,8% žena i 8,5% muškaraca neaktivno zbog brige o drugima. Nedostupnost usluga brige o deci i nemoćnima jedan je od ključnih razloga isključenosti žena sa tržišta rada. Nedostupnost usluga socijalne zaštite, kako je prethodno pokazano u analizi ove oblasti u Užicu, opterećuje pre svega **žene**, budući da se one većinski staraju o deci i nemoćnim odraslim. Pored toga, dodatni problem predstavljaju nedovoljni kapaciteti u predškolskim ustanovama na području Užica. U periodu od 2015. do 2019. godine došlo je do blagog porasta obuhvata dece do tri godine starosti predškolskim vaspitanjem i obrazovanjem. Ipak, tek svako treće dete u Užicu ima mogućnost upisa u jaslice (slika 9).

Slika 9. Deca uzrasta do tri godine u predškolskom vaspitanju i obrazovanju



Izvor podataka Republički zavod za statistiku DevInfo baza podataka, prikaz autorke

Vrednovanje neplaćenog rada i staranja kroz obezbeđivanje javnih usluga, infrastrukture i politike socijalne zaštite te kroz promovisanje zajedničke odgovornosti u domaćinstvu i porodici (potcijl 5.4), doprinelo bi ne samo blagostanju i kvalitetu života, već bi imalo i značajan uticaj na položaj marginalizovanih i višestruko diskriminiranih grupa žena i devojčica (osobe sa invaliditetom, Romkinje, mlade i starije žene, žene iz ruralnih područja i dr).

Neplaćeno staranje i rad u domaćinstvu– ključni problemi

„Jedan od ključnih problema u ovoj oblasti je preraspodela neplaćenog rada. S obzirom da se ovim poslovima bave uglavnom žene, to ih onemogućava da napreduju u poslu, da se bave unapređenjem svojih znanja i veština, a vrlo često zbog toga moraju i da napuste poslove kojima se bave. U posebno ugroženu grupu spadaju žene sa sela, koje pored brige o porodici i starijim članovima domaćinstva rade i poljoprivredne poslove, a ne ostvaruju nikakve lične prihode. Imajući u vidu patrijalhane obrasce ponašanja njihova situacija je veoma nepovoljna i degradirajuća. Iz tih razloga, neophodno je da se radi na preraspodeli neplaćenih poslova, ali i na uspostavljanju ekonomske vrednosti neplaćenog rada. Naravno, rešavanje ovog problema je prevashodno u nadležnosti institucija na nacionalnom nivou.“

„Za neplaćene poslove u kući i staranje o bližnjima trebalo bi izraditi cenovnik, pa da se konačno vidi koliko vredi neplaćeni rad.“

Predstavnice NVO

Učestvanje žena u rukovođenju i donošenju odluka na lokalnom nivou

Zastupljenost žena u organima jedinica lokalne samouprave, javnim preduzećima, kao i u javnim ustanovama koje osniva Grad Užice, jedan je od pokazatelja stanja u ostvarivanju rodne ravnopravnosti. Grad Užice je jedna od malobrojnih lokalnih samouprava na čijem čelu je žena. U Skupštini grada žene su zastupljene sa 31,3%, i takvo učešće se beleži u kontinuitetu od 2012. godine. U gradskom veću, koje broji devet članova, samo je jedna žena. Na mestu načelnika gradskih uprava su tri muškarca i jedna žena. Među direktorima javnih preduzeća jedna je žena i sedam muškaraca, dok su na čelu javnih ustanova u Užicu šest žena i pet muškaraca. Navedeni podaci upućuju na nedovoljnu zastupljenost žena kako u organima jedinica lokalne samouprave tako i u javnim preduzećima.

Učestvanje žena u rukovođenju i donošenju odluka na lokalnom nivou – ključni problemi

„U ovoj oblasti je došlo do napretka u odnosu na predhodni period, posebno kada je reč o zastupljenosti žena na mestima odlučivanja (u novom sazivu Skupštine grada Užica od 67 odbornika/ca 22 su žene i prvi put imamo gradonačelnicu Užica). Neophodno je raditi na povećanju učešća žena na liderskim pozicijama u privredi.“

„Donošenje odluka u porodici i zajednici, teži pristup novcu (manje plaćeni poslovi, teži pristup subvencijama), diskriminacija preduzetnica, manji broj žena koje imaju vlasništvo na nekretninama.“

Predstavnice NVO

Lokalizacija ciljeva održivog razvoja i rodna perspektiva

Svi ciljevi održivog razvoja (COR) su direktno ili indirektno povezani sa svakodnevnim radom lokalnih samouprava budući da su lokalne vlasti kreatori javnih politika, katalizatori promena i nivo vlasti koja je u najboljem položaju da globalne ciljeve poveže sa lokalnim zajednicama. Mreža Local2030⁸ ističe da COR sa jedne strane mogu pružiti okvir za politiku lokalnog razvoja, a sa druge strane lokalne vlasti mogu podržati postizanje COR delovanjem odozdo prema gore. Iako su COR globalni, njihovo postignuće će zavisiti od sposobnosti da se oni pretvore u stvarnost u lokalnim zajednicama, zbog čega regionalne i lokalne vlasti treba da budu u središtu Agende 2020.

Zakonodavni i strateški okvir u Republici Srbiji sa jedne strane definiše odgovornosti i obaveze lokalnih samouprava da poštuju standarde rodne ravnopravnosti postavljene na nacionalnom nivou, a sa druge strane naglašava posebne odgovornosti u ostvarivanju politika jednakih mogućnosti u lokalnoj zajednici. U Nacionalnoj strategiji rodne ravnopravnosti za period od 2016. do 2020. godine, lokalne samouprave su prepoznate kao značajni akteri u realizaciji opšteg cilja sistemskog uvođenja rodne perspektive u donošenje, sprovođenje i praćenje javnih politika kako bi se prioriteti i specifičan položaj žena i muškaraca uključili u javne politike, te razmatrali njihovi efekti u svim fazama (planiranja, izrade, primene, praćenja i vrednovanja) uz ravnopravno učešće žena i muškaraca u ovim procesima.

Rodna ravnopravnost je u Agendi 2020 istaknuta kao poseban cilj održivog razvoja (COR 5), ali je pitanje rodne ravnopravnosti uključeno u svih 17 COR, a koji sadrže 45 potciljeva i 54 pokazatelja koji se odnose na rodnu ravnopravnost (Dugarova, 2018). Postizanje rodne ravnopravnosti doprinosi održivom ekonomskom rastu i dostojanstvenom radu (COR 8), jačanju ljudskog kapitala kroz zdravlje (COR 3) i obrazovanje (COR 4), što ima značajne implikacije na smanjenje siromaštva (COR 1) i nejednakosti (COR 10). Rodna ravnopravnost je presudna za postizanje bezbednosti hrane (COR 2), rešavanje problema klimatskih promena (COR 13). Doprinos rodne ravnopravnosti postizanju nekih od ciljeva održivog razvoja prikazan je na slici 10.

⁸ Videti više na <https://www.local2030.org/about-us.php>

Slika 10. Doprinos rodne ravnopravnosti postizanju ciljeva održivog razvoja

<p>1 SVET BEZ SIROMAŠTVA</p> 	<ul style="list-style-type: none">→ Povećanje prihoda žena i smanjivanje platnog jaza unapređuje pristup i kontrolu nad imovinom i resursima, ima pozitivan efekat na produktivnost i učešće žena na tržištu rada, jača pregovaračku moć unutar porodice i društva, smanjuje siromaštvo i povećava životni standard porodice i zajednice.→ Ulaganje u zdravlje i obrazovanje žena pozitivno utiče na blagostanje i razvoj dece, što doprinosi stvaranju obrazovnije i produktivnije radne, a samim tim i smanjenju siromaštva.→ Smanjivanje tereta staranja i neplaćenog rada ostavlja ženama više vremena za angažovanje na plaćenim poslovima, doprinosi razvoju znanja i veština i učestvovanju u društvenom životu.
<p>2 SVET BEZ GLADI</p> 	<ul style="list-style-type: none">→ Žene imaju značajnu ulogu u prehrambenom sistemu: proizvodnji, preradi, distribuciji i pripremi hrane.→ Veća kontrola nad imovinom, resursima i uslugama (zemlja, stoka, finansijske i savetodavne usluge), kao i tehnologijom ima pozitivan uticaj na produktivnost.→ Poljoprivrednice imaju dragocena znanja koja doprinose poljoprivrednoj proizvodnji, upravljanju usevima i otpornosti poljoprivrednih gazdinstava.→ Jednaki pristup žena proizvodnim resursima i mogućnostima povećao bi prinos useva za 20%–30%, ukupnu poljoprivrednu proizvodnju za 2,5%–4% i spasio od gladi 100–150 miliona ljudi.→ Bolji prehrambeni status žena rezultira boljim zdravstvenim i obrazovnim ishodima za njihovu decu.
<p>3 DOBRO ZDRAVLJE</p> 	<ul style="list-style-type: none">→ Bolji pristup kvalitetnim zdravstvenim uslugama doprinosi smanjenju obolevanja i smrtnosti žena i muškaraca tokom života.→ Veće uključivanje u produktivne aktivnosti i povećanje prihoda žena koje više ulažu u blagostanje porodice vodi ka unapređenju fizičkog i mentalnog zdravlja članova porodice.→ Uklanjanje rodno zasnovanog nasilja poboljšava zdravlje i razvoj žena i njihove dece, a u isto vreme smanjuje troškove socijalnih usluga, gubitak prihoda i produktivnosti kao i troškove lečenja žena žrtava nasilja.
<p>4 KVALITETNO OBRAZOVANJE</p> 	<ul style="list-style-type: none">→ Obezbeđivanje pravednog i kvalitetnog obrazovanja i obuke tokom čitavog života jača ženske sposobnosti, unapređuje njihov životni standard, i doprinosi blagostanju porodica i zajednice.→ Više jednakosti u obrazovanju pogoduje preduzetništvu i privrednoj raznolikosti kao ključnim pokretačima održivog ekonomskog razvoja.→ Viši obrazovni status žena doprinosi jačanju kvaliteta ljudskog kapitala, uključujući i bolje zdravlje i obrazovanje dece.→ Rodna raznolikost u obrazovanju može da dovede do povećanja inovacija.

5 RODNA RAVNOPRAVNOST



- Uklanjanje rodno zasnovane diskriminacije iz normi, zakona i praksi ima pozitivne efekte na produktivnost rada, ekonomski razvoj, razvoj ljudskog potencijala i političku participaciju.
- Okončanje rodno zasnovanog nasilja, pored direktnih efekata na zdravlje i plagostanje, preduslov je za iskorenjivanje siromaštva, produktivne zaposlenosti, ekonomskog razvoja, smanjenja nejednakosti itd.
- Smanjenje neplaćenog rada kroz ulaganje u usluge brige i nege za decu i starije, kao i u javnu infrastrukturu, značajno doprinosi stvaranju radnih mesta, ekonomskom rastu, zdravlju i obrazovanju žena i dece.
- Procenjuje se da je ekonomska vrednost neplaćenog rada iznosi 20%-60% BDP.
- Zajednička odgovornost za kućne poslove i staranje, kao i omogućavanje očevima da koriste roditeljsko odsustvo, doprinose boljem fizičkom i mentalnom blagostanju očeva, poboljšavaju zdravstvene i ishode na tržištu rada za majke te doprinose kognitivnom razvoju i školskom postignuću dece.
- Veća zastupljenost i učešće žena u procesima donošenja odluka vodi ka unapređenju zakonodavstva u različitim oblastima (naleđivanje zemlje, reproduktivna prava), rezultira povećanim ulaganjima u obrazovanje, zdravlstvo, brigu o deci, penzije te doprinosi većoj participaciji žena u obrazovanju i na tržištu rada.

8 DOSTOJANSTVEN RAD I EKONOMSKI RAST



- Smanjivanje rodno zasnovanog jaza na tržištu rada i jednak pristup resursima, imovini i tehnologijama pozitivno utiče na kreiranje poslova, produktivnost i privrednu raznolikost.
- Učešće žena u preduzetništvu uz dostupnost mikrofinansiranja omogućava ženama da izdržavaju sebe i svoje porodice i daju doprinos zajednici.
- Veća zastupljenost žena na rukovodećim pozicijama unapređuje poslovanje.

10 SMANJENJE NEJEDNAKOSTI



- Uklanjanje rodne diskriminacije, koja je često praćena sa diskriminacijom po starosti, etničkoj pripadnosti, invaliditetu i drugim faktorima, u pristupu resursima; poboljšanje šansi i ishoda u obrazovanju, zapošljavanju i političkoj participaciji; rešavanje problema neplaćenog rada i staranja doprinosi smanjivanju multidimenzionalnih nejednakosti.
- Usvajanje rodno osetljivog pristupa migraciji zasnovanog na ljudskim pravima je suštinsko za smanjenje nejednakosti i doprinosi socijalnom i ekonomskom razvoju budući da su doznake značajan izvor prihoda i da radnice migrantkinje značajno doprinose ovim приходima.

Izvor: Dugarova, 2018

Sistematsko integrisanje rodne perspektive znači da za svaku meru koja treba da doprinese realizaciji Agende 2030, bilo da je reč o politikama ili programima na lokalnom nivou, treba u svakoj fazi pažljivo proceniti implikacije koje ta mera ima za žene, muškarce, devojčice i dečake, pri čemu iskustva i problemi žena i muškaraca treba da predstavljaju integralnu dimenziju u kreiranju, primeni, praćenju i vrednovanju politika i programa.

Rodna perspektiva u lokalnim politikama Užica

U Strategiji lokalnog održivog razvoja Grada Užica od 2012. do 2020. evidentno je odsustvo rodne perspektive kako u pogledu analize stanja tako i u postavljenim ciljevima i predloženim pokazateljima. Razloge za to predstavnice lokalnih organizacija vide u samoj metodologiji izrade dokumenta, odsustvu mehanizma za primenu Zakona o ravnopravnosti polova na nacionalnom nivou, a samim tim i na lokalnom nivou, nedostupnost podataka koji su rodno razvrstani, nedostatak političke volje da se dovoljno ozbiljno radi na temi rodne ravnopravnosti, neuključivanje Saveta za rodnu ravnopravnost prilikom izrade strateških dokumenata i izostanak revizije Strategije lokalnog održivog razvoja Grada Užica, čime je propušteno da se ugradi rodna perspektiva nakon razvoja mehanizama za primenu rodne ravnopravnosti u periodu od 2013. do 2020. godine (videti okvir).

Zašto je izostala rodna perspektiva u Strategiji lokalnog održivog razvoja Grada Užica?

„Iako je Srbija 2009. godine usvojila Zakon o rodnoj ravnopravnosti, nisu postojali mehanizmi za njegovu primenu na nacionalnom nivou, a samim tim ni na lokalnom nivou. Jedan od uzroka je svakako nedostatak političke volje da se dovoljno ozbiljno radi na ovoj temi. Imajući u vidu ovakvu situaciju i činjenicu da je Strategija održivog razvoja grada Užica rađena 2012. godine po metodologiji koju je predložilo SKGO, rodna perspektiva je izostala. Iako je u periodu od 2013. do 2020. godine dosta toga urađeno u oblasti razvoja mehanizama za primenu rodne ravnopravnosti (2013. Srbija je ratifikovala Istanbulsku konvenciju Saveta Evrope o sprečavanju nasilja nad ženama i porodičnog nasilja, iste godine je formirana i Ženska parlamentarna mreža; 2014. godine osnovano Koordinaciono telo za rodnu ravnopravnost; Zakonom o budžetskom sistemu propisano je uvođenje rodno odgovorno budžetiranja u planiranje, izvršenje i izveštavanje o budžetu na svim nivoima u periodu od 2016-2020. godine; od 2016. god. Republika Srbija koristi indeks rodne ravnopravnosti; usvojena je Nacionalna strategija za rodnu ravnopravnost za period 2016-2020. godine) još uvek se nedovoljno radi na primeni rodnog aspekta. U prilog tome govori i činjenica da još uvek čekamo usvajanje novog Zakona o rodnoj ravnopravnosti. Imajući u vidu da je izostala revizija Strategije lokalnog održivog razvoja Grada Užica, propuštena je i prilika da se uključi rodna perspektiva.“

„Činjenično stanje je da naši direktni i indirektni budžetski korisnici nemaju evidencije koje su rodno osetljive, stvara dodatne teškoće da se uradi početna rodna analiza na osnovu koje bi se definisali rodno osetljivi ciljevi i indikatori. Zaposlenima u institucijama predstavlja (po njihovom mišljenju) dodatno opterećenje da vode rodne statistike i, kako oni kažu, nisu za to plaćeni i nemaju nikakvu korist od toga. Grad Užice ima Savet za ravnopravnost, ali članovi Saveta nikada nisu konsultovani u izradi bilo kakvog lokalnog strateškog dokumenta.“

Predstavnice NVO

Analiza tri priručnika koje su lokalne samouprave u to vreme, a i kasnije u procesu evaluacije strateškog dokumenta, mogle koristiti u strateškom planiranju, pokazuju veoma različit pristup sagledavanju rodne dimenzije u strateškim dokumentima. Dok se jedan uopšte ne bavi uključivanjem rodne perspektive u strateško planiranje (Kopanja i dr, 2013), drugi (Marošek i dr, 2012) ne pominje rodnu ravnopravnost ni u jednoj fazi strateškog planiranja, već samo u delu koji se odnosi na projekte koje lokalne samouprave sprovode, i to u delu koji se odnosi na izveštavanje u slučaju da je „projekat značajan za rodni mainstreaming, može biti korisno da prikupite rodno raščlanjene podatke.“(str.74), a od desetina predloženih indikatora samo jedan je rodno osetljiv (% zaposlenih žena). Za razliku od njih, treći (Kopanja, 2013a) nudi lokalnim samoupravama posebnu listu indikatora za praćenje rodne ravnopravnosti, kao i listu indikatora prema oblasti, a koji su razvrstani prema polu, etnicitetu, tipu naselja i dr.

Analiza rodne perspektive u lokalnoj politici zapošljavanja u Užicu (Bradaš, 2020), a koja je imala za cilj da utvrdi u kojoj meri je u analizi situacije na lokalnom tržištu rada korišćena rodno senzitivna statistika u analizi nejednakosti, u kojoj meri se uzimaju u obzir razlike u pozicijama žena i muškaraca prilikom definisanja ciljeva i mera i kakav je uticaj predloženih intervencija na položaj žena i muškaraca na tržištu rada, pokazala je odsustvo rodne perspektive u ovom dokumentu. U analizi stanja veoma mali broj indikatora je rodno osetljiv (isključivo oni koji se odnose na nezaposlenost), nije izvršena analiza rodnih nejednakosti na tržištu rada niti su formulisani rodno senzitivni ciljeve i mere, pri čemu izostaje procena uticanja predloženim intervencija na unapređenje položaja žena i muškaraca na lokalnom tržištu rada.

Strategija razvoja socijalne zaštite Grada Užica 2021 -2025. (SSZ) je najnoviji strateški dokument. Budući da je sa jedne strane oblast socijalne zaštite najslabije razvijen segment društvenog razvoja lokalne samouprave, kako smo pokazali u analizi, a ima izraženu rodnu dimenziju, budući da nedostatak usluga socijalne zaštite dodatno opterećuje žene jer su one većinski te koje se staraju o deci i nemoćnim odraslim, od izuzetne je važnosti da ovaj dokument doprinese ne samo zaštiti najranjivijeg dela stanovništva, već i da doprinese unapređenju položaja žena kroz smanjivanje tereta neplaćenog rada. SSZ daje opis postojećeg stanja, definiše viziju, opšte i posebne ciljeve, mere za postizanje ciljeva, kao i način praćenja i izveštavanja. U opisu postojećeg stanja navode se demografski podaci iz Popisa 2002. i 2011. godine, a nepovoljni demografski trendovi koji su zabeleženi od tada, kao jedan od ključnih faktora za planiranje

Prepreke za uključivanje rodne perspektive u lokalne politike/planove

„Jedna od ključnih prepreka je svakako nedovoljno funkcionalni mehanizmi za rodnu ravnopravnost na nacionalnom nivou. Iako imamo institucionalni okvir i uspostavljene mehanizme još uvek nemamo dovoljno jasno uspostavljene njihove ingerencije što utiče na efikasnost njihovog rada. Ovakva situacija se reflektuje i na lokalni nivo, ispunjava se forma, ali ne i suština. Podatak da u Savetu za rodnu ravnopravnost Grada Užica nije zastupljena ni jedna ženska organizacija dovoljno govori o tome.“

„Neznanje i nezainteresovanost onih koji su u radnim grupama za izradu strateških dokumenata. Rodna dimenzija se može formalno uključiti strateške dokumente, ali je pitanje koliko će biti primenjivano u praksi.“

Predstavnice NVO

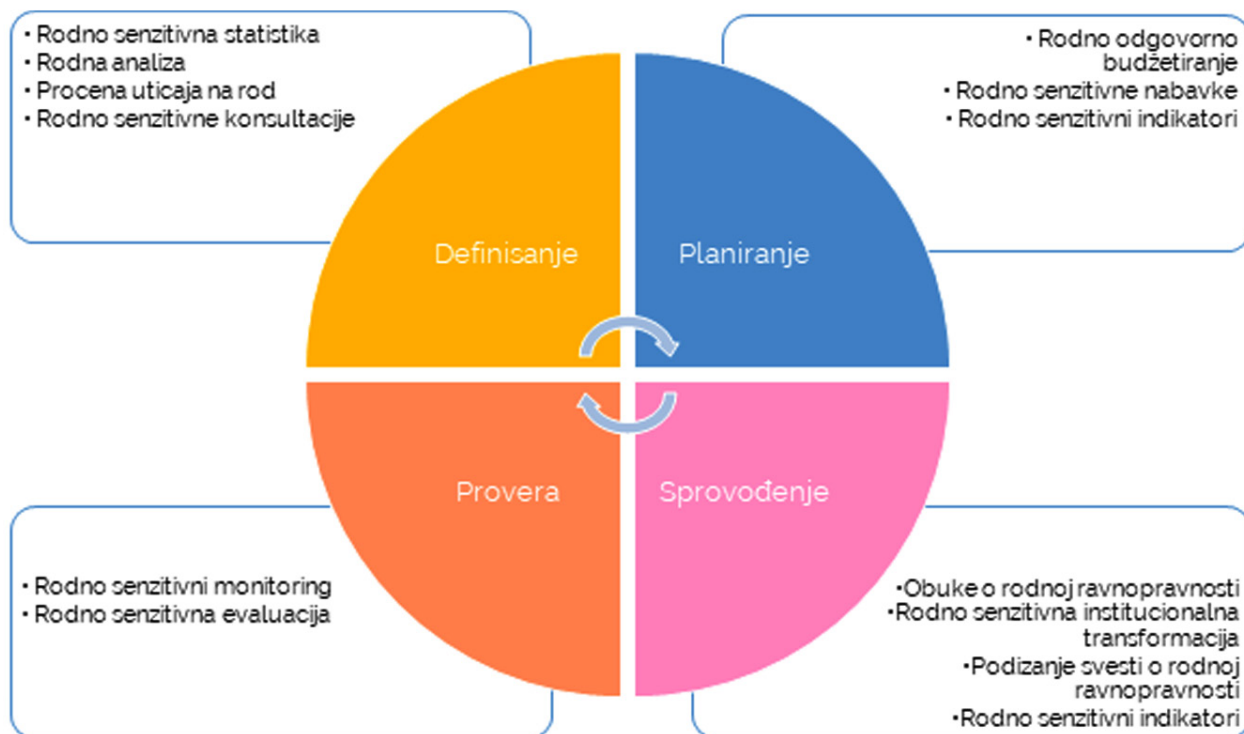
socijalne politike, uopšte nisu analizirani iako su podaci o njima dostupni⁹. U opisu stanja nisu analizirane ni oblasti ključne za planiranje socijalne zaštite kao što je ekonomska situacija, stanje na tržištu rada, siromaštvo i socijalna isključenost. Iako su podaci i stopi rizika od siromaštva na opštinskom nivo dostupni samo za 2013. godinu, moguće je izvršiti procenu broja stanovnika kojima su potrebne usluge socijalne zaštite tako što će se analizirati pojedinci i domaćinstva koje su najčešće u apsolutnom siromaštvu, budući da je ono najizraženije kod stanovništva izvan urbanih područja, dece do 14 godina starosti, mladih (15–24 godine), osoba koje žive u domaćinstvima sa neobrazovanim ili nisko obrazovanim, nezaposlenih i neaktivnih nosilaca domaćinstva, starih 65 i više godina. U prikazu stanja u socijalnoj zaštiti navode se podaci o korisnicima Centra za socijalni rad u 2019. godini tako da izostaju podaci na osnovu kojih bi bilo moguće proceniti trendove. U prikazu podataka o korisnicima u 11 tabela, samo u četiri su podaci razvrstani po polu. U opisu stanja nema analize ni interpretacije prikazanih podataka o korisnicima i uslugama koje se pružaju niti identifikovanja problema koji se zasnivaju na podacima. Budući da problemi nisu identifikovani, nejasno je na osnovu čega su formulisani ciljevi. Ne postoji veza između ciljeva i problema koji su utvrđeni SWOT analizom, pa tako za identifikovani porast porodičnog nasilja ne postoji odgovor u predloženim ciljevima i merama, a koji bi bio usmeren na eliminisanje porodičnog nasilja. U SSS Grada Užica izostavljena je rodna dimenzija u svim fazama planiranja (situaciona analiza, identifikovanje problema, definisanje ciljeva, mera, akcija i indikatora, realizacija mera i akcija, praćenje i vrednovanje).

⁹ Baza podataka RZS o stanovništvu, Indeks društvenog razvoja Tima za smanjenje siromaštva i socijalno uključivanje Vlade RS. Analitički servis JLZ Sekretarijata za javne politike

Uključivanje rodne perspektive u Plan razvoja Grada Užica - preporuke

Evropski institut za rodnu ravnopravnost (EIGE, 2016) pod urođnjavanjem podrazumeva dve dimenzije: integrisanje rodne perspektive u sadržaj različitih politika i rešavanje problema zastupljenosti žena i muškaraca u različitim oblastima. Integrisanje rodne perspektive u javnu politiku znači da ravnopravnost između žena i muškaraca, kao sveobuhvatni princip, treba razmatrati kod donošenja svih odluka, u svakoj fazi procesa izrade politike i od strane svih aktera koji su uključeni. Kada postoji neuravnoteženo učešće žena i muškaraca u procesu planiranja i donošenja odluka, to može dovesti do toga da ishodi politika imaju različit uticaj na žene i muškarce, zbog čega je neophodno u proces planiranja i donošenja odluka uključiti različita iskustva kako bi se poboljšao ne samo proces već i sveukupni rezultati. Procena uticaja na rod nove politike omogućava predviđanje mogućih implikacija politike na život žena i muškaraca i prvi je korak za unapređenje rodne ravnopravnosti. Rodno odgovorna politika osigurava da se potrebe svih građana, žena i muškaraca podjednako rešavaju. U ciklusu urođnjavanja javnih politika mogu se koristiti različite metode i instrumenti kako bi se urođnjavanje primenilo u praksi (slika 11).

Slika 11. Ciklus urođnjavanja javnih politika – faze, metode i instrumenti



Izvor EIGE (2016)

Preporuke za uključivanje rodne perspektive u Plan razvoja Grada Užica prate strukturu ciklusa planiranja opisanog u Smernicama za izradu planova razvoja jedinica lokalne samouprave (Radomirović i dr, 2020).

Pripremna faza i organizacija procesa

Pri određivanju sastava koordinacionog tima za izradu Plana razvoja i tematskih grupa treba obezbediti podjednaku zastupljenost žena i muškaraca u ovim telima. Prilikom uključivanja zainteresovanih strana u proces konsultacija, a koji se odvija u svim fazama izrade Plana razvoja, pored nevladinih organizacija koje se bave direktno ili indirektno pitanjima rodne ravnopravnosti, neophodno je obezbediti i učešće žena, pripadnica marginalizovanih ili ranjivih grupa (etničke manjine, osobe sa invaliditetom, stanovnica ruralnih područja, itd). Prilikom uključivanja pripadnica marginalizovanih i/ili ranjivih grupa treba imati na umu da se one suočavaju sa specifičnim preprekama, tako da otklanjanje ovih prepreka treba da bude deo planiranja konsultativnog procesa (na primer, izbor odgovarajućeg mesta i vremena za razgovore i sastanke). Princip uravnotežene zastupljenosti muškaraca i žena treba primeniti bez obzira da li je reč o onima koji imaju interes od sprovođenja Plana razvoja, onima koji mogu uticati na njegovo sprovođenje ili o onima na koje će uticati planirane intervencije (pozitivno ili negativno). U procesu rodno osetljivih konsultacija sa različitim akterima - pojedincima/kama, organizacijama civilnog društva, sindikatima, udruženjima poslodavaca, predstavnicima lokalne samouprave i drugima, za svaku od oblasti treba da dođemo do odgovora učesnica/ka o tome kako će predložene intervencije uticati na žene i muškarce.

Pregled i analiza postojećeg stanja

U ovoj fazi izrade Plana razvoja, a prema Zakonu o planskom sistemu i Uredbi o javnim politikama, na početku je potrebno izvršiti analizu efekata do tada važećih planskih dokumenata (ex-post analiza), a pre svega Strategije lokalnog održivog razvoja Grada Užica (SLOR). Budući da SLOR koja je istekla nije sadržavala rodno osetljivu statistiku i indikatore u ovoj fazi treba započeti sa rodnom analizom, pri čemu rodnu analizu ne treba razumeti kao posebnu analizu, već kao sastavni deo analize stanja i način da se horizontalna dimenzija rodne ravnopravnosti uključi u analitički proces Plana razvoja. Procena ostvarenosti ciljeva SLOR i razloga za njihovo neostvarivanje treba vršiti prikupljanjem rodno razvrstanih podataka za sve indikatore za koje je to moguće uraditi. Tako, na primer, za procenu ostvarenosti specifičnog cilja 3.2 za indikator „obuhvat osnovnim obrazovanjem dece od 714 godina“ treba prikupiti podatke razvrstane prema polu, etnicitetu i tipu naselja. Podaci pokazuju da je u Užicu u periodu od 2015. do 2019. došlo do smanjivanja obuhvata dece osnovnoškolskim obrazovanjem sa 96,7% na 93,4% pri čemu su prisutne rodne razlike (obuhvat dečaka u 2015. iznosio je 97,6%, a u 2019. je pao na 94,4%, dok je obuhvat devojčica bio 95,8% i 92,4% respektivno). Da bi se sagledali uzroci pada obuhvata, osnovnoškolskim obrazovanjem treba analizirati i podatke o obuhvatu dečaka i devojčica prema tipu naselja (kakav je obuhvat dece u gradovima, a kakav u selima) i etničkoj

pripadnosti (kakav je obuhvat dece romske nacionalne manjine, a kakav dece iz većinskog stanovništva). U analizi efekata sprovedenih mera, analiza rodno razvrstanih podataka, kao i podataka o grupama izloženim višestrukoj diskriminaciji, omogućiće i identifikovanje uticaja pojedinih mera na žene i muškarce, odnosno pripadnike/ce ranjivih grupa.

U pregledu i analizi stanja treba prikupiti podatke koji su u vezi sa svim važnim aspektima života i razvoja u Gradu Užicu i bez obzira da li će se analizirati situacija u odnosu na dimenzije održivog razvoja (ekonomska, socijalna i zaštita životne sredine) ili po specifičnim oblastima (poljoprivreda i ruralni razvoj, obrazovanje, socijalna zaštita i dr), neophodno je sprovesti sva tri koraka rodne analize (EIGE, 2019): 1. Prikupiti raspoložive podatke koji su razvrstani po polu; 2. Utvrditi rodne razlike i uzroke rodne neravnopravnosti; 3. Identifikovati ključne problema za čije rešavanje će u narednoj fazi biti formulisani ciljevi i mere.

U prvom koraku, pored podataka koji su raspoloživi (zvanična statistika, administrativni podaci, podaci iz istraživanja za oblast koja se analizira, specijalizovani izveštaji o pojedinim ciljnim grupama, socioekonomske analize i dr.) važno je identifikovati i koji podaci nedostaju. Identifikovanje podataka koji nedostaju je značajno za unapređenje procesa prikupljanja rodno senzitivnih podataka. U okviru ovog koraka rodne analize važno je prikupiti i dodatne informacije i podatke korišćenjem različitih metoda - ankete, individualnih i grupnih intervjua, dopisa institucijama i sl.

U drugom koraku utvrđuju se razlike i uzroci rodni neravnopravnosti, kao i identifikacija njihovih posledica i efekata. Ako se preskoči ovaj korak, može da dođe do „neočekivanih“ efekata određene politike, što može dovesti do neuspeha intervencije ili do produbljivanja nejednakosti i diskriminacije. Tamo gde se utvrde nejednakosti između žena i muškaraca treba izvršiti analizu kako bi se utvrdili njihovi uzroci i posledice.

U trećem koraku, a na osnovu utvrđenih razlika i uzroka rodne neravnopravnosti u prethodnim koracima, vrši se identifikacija ključnih problema, problema koji su relevantni i za čije su rešavanje neophodne intervencije kako bi se otklonio rodni jaz i razlike. Identifikovani problemi se mogu klasifikovati u odnosu na sledeće dimenzije: učešće/zastupljenost muškaraca i žena u različitim oblastima života u zajednici, pristup resursima i kontrola nad njima, društvene norme i vrednosti koje predstavljaju prepreku za ostvarivanje ravnopravnosti, direktni ili indirektni uticaj na ostvarivanje prava.

Rodna analiza – ključna pitanja

- Ko su ciljne korisnici (direktni i indirektni) predložene javne politike? Žene, muškarci ili jedni i drugi? Ko će biti dobitnik, a ko gubitnik? Koje žene? Koji muškarci?
- Da li su žene i muškarci koje/i se suočavaju sa određenim problemom uključeni u proces konsultacija?
- Postoje li mehanizmi koji će ohrabriti žene i omogućiti im da učestvuju u iniciranju javnih politika?
- Ko šta radi? Šta rade žene i muškarci, gde se i kada odvijaju te aktivnosti?
- Ko šta ima? Ko ima pristup i kontrolu nad resursima, uslugama i procesom donošenja odluka?
- Da li javna politika ugrožava postojeću podelu rada, odgovornosti i resursa između muškaraca i žena?
- Kako socioekonomski kontekst, strukturni faktori (demografija, zakonodavni i institucionalni okvir), kultura i religija oblikuju obrasce aktivnosti, pristupa i kontrole?
- Gde postoje mogućnosti za promene? Kako mogu najbolje da se iskoriste?

Izvor EIGE, 2019

Formulisanje ciljeva i mera za njihovo ostvarivanje

Na osnovu rezultata rodne analize sprovedene u prethodnoj fazi, dobiće se informacije potrebne za razvijanje odgovarajuće strategije za smanjivanje rodnog jaza i uklanjanja uzroka i posledica diskriminacije. Ključni problemi koji su identifikovani u analizi stanja a imaju rodni aspekt, oni su čije će rešenje biti u Planu razvoja formulisano kroz ciljeve i/ili mere. Proces konsultacija u ovoj fazi treba da ukaže na prioritete i definiše ciljeve koje treba postići u određenom vremenskom okviru.

Prilikom dizajniranja mera koje treba preduzeti u Planu razvoja važno je da se proceni koliko one doprinose unapređenju položaja žena. Svaka od planiranih mera treba da ima jasne indikatore koji ukazuju na smanjenje nejednakosti. Prilikom formulisanja mera u obzir treba da se uzmu ljudski i finansijski resursi na lokalnom nivou koji su dostupni za njihovo sprovođenje, kao i rezultati rodne analize koji ukazuju na to da će biti zadovoljene specifične i različite potrebe žena i muškaraca kroz rodno budžetiranje. Prvi korak u uspostavljanju rodnog budžetiranja je uporedna analiza uticaja postojećih budžetskih rashoda na žene/devojke i muškarce/dečake. Na osnovu ove analize, sledeći je korak dodela sredstava za finansiranje intervencija/mera koje se bave nejednakostima između muškaraca i žena.

Za svaki od prioriternih ciljeva i mera kojima ciljevi treba da se ostvare, definišu se pokazatelji koji omogućavaju procenu ostvarenosti postavljenih ciljeva i mera. Neophodno je da, gde god je to moguće, pokazatelji budu razvrstani prema polu.

Praćenje i vrednovanje

U procesu praćenja realizacije Plana razvoja, a kako bi se pratio napredak ka ostvarivanju postavljenih ciljeva i otklonile eventualne teškoće, neophodno je da se postave indikatori i da se planiraju i sprovode aktivnosti praćenja. U ovoj fazi treba da se prikupe podaci i informacije koji se zasnivaju na definisanim indikatorima kako bi se proverilo da li su ciljevi i mere ostvareni. Veoma je važno da se teškoće i odstupanja utvrde što ranije kako bi se otklonile na vreme. Praćenje se ne odnosi samo na to da li se i u kojoj eri realizuju ciljevi i mere, već i na to kako rade oni/e koji imaju odgovornost za njihovo sprovođenje.

Prilikom vrednovanja, bez obzira da li se sprovodi tokom realizacije Plana razvoja ili nakon njegovog isteka, neophodno je koristiti evaluacione metode i pitanja koja integrišu rodnu perspektivu. **Treba uzeti u obzir informacije i podatke prikupljene tokom realizacije, ali i podatke iz drugih izvora. Rodno senzitivna evaluacija značajno doprinosi razumevanju onoga što doprinosi ostvarenju rodne ravnopravnosti u pojedinim oblastima lokalnog razvoja, ali i u identifikovanju teškoća, što je značajno u narednom ciklusu planiranja.**

Na kraju, ali ne manje važno, evaluaciju treba razumeti i kao proces učenja. Nalazi do kojih dođete, ono što ste naučili tokom procesa vrednovanja, biće veoma korisno u revidiranju Plana razvoja ili u narednom ciklusu planiranja, bilo da je reč o sektorskim planovima/strategijama ili novom planu razvoja.

Literatura

Bradaš, S. (2020) *Rodna perspektiva u lokalnim politikama zapošljavanja*, Fondacija Centar za demokratiju

Bradaš, S, Petovar, K. i Savić, G. (2018) *Žene na selu – od nevidljivosti do razvojnog potencijala*, Friedrich-Ebert-Stiftung, Kancelarija Beograd

Kopanja, V, Teodorović, I. i Njegovan, Z. (2013) *Analiza procesa planiranja u gradovima i opštinama u Republici Srbiji*, Stalna konferencija gradova

i opština

Kopanja, V. (2013a) *Priručnik za implementaciju, monitoring i evaluaciju strategija razvoja*, Centar za razvoj Jablaničkog i Pčinjskog okruga

Dugarova, E. (2018) *Gender Equality as an Accelerator for Achieving the Sustainable Development Goals – Discussion Paper*, United Nations Development Programme

EIGE (2016) *What is gender mainstreaming?* European Institute for Gender Equality

EIGE (2019) *Gender Mainstreaming: Gender analysis*, European Institute for Gender Equality

Marošek, J, Zupan, S, Velcin, K, Bilić, Z. I Marinković, A. (2012) *Monitoring i evaluacija strategija lokalnog održivog razvoja*, Program podrške opštinama IPA 2007 „Dobra uprava, planiranje i pružanje usluga“

Matković, G. i Stranjaković, M. (2020) *Mapiranje usluga socijalne zaštite i materijalne podrške u nadležnosti jedinica lokalnih samouprava u Republici Srbiji*; Tim za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva Vlade Republike Srbije

NOOIS (2017) *Situaciona analiza: položaj dece sa smetnjama u razvoju i invaliditetom u Republici Srbiji*, Nacionalna organizacija osoba sa invaliditetom Srbije (NOOIS)

Radomirović, M, Aleksić, D. i Marinković, A. (2020) *Smernice za izradu planova razvoja jedinica lokalne samouprave*, Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH, Projekat Podrška reformi javne uprave u Srbiji

Publikacija je pripremljena u okviru Platforme „Održivi razvoj za sve“ kojom se uspostavlja opštedruštveni dijalog među najznačajnijim nedržavnim akterima u Srbiji, poput civilnog društva, poslovnog sektora, akademske i istraživačke zajednice, profesionalnih udruženja, medija i građana, o usklađivanju razvojnih prioriteta Srbije sa ciljevima sadržanim u Agendi za održivi razvoj 2030. Platforma je strukturisana u tri tematska stuba koji odgovaraju trima dimenzijama održivog razvoja: socijalnoj, ekonomskoj i dimenziji zaštite životne sredine, ali funkcioniše na integrisan način, u skladu sa uskom povezanošću i isprepletenošću ciljeva održivog razvoja. Platformu „Održivi razvoj za sve“ podržavaju Vlade Švajcarske i Nemačke a sprovodi je Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH, u okviru projekta „Reforma javnih finansija – Agenda 2030“. Partneri na projektu su Beogradska otvorena škola, Fondacija BFPE za odgovorno društvo, Centar za visoke ekonomske studije, Fondacija Ana and Vlade Divac, Fondacija Centar za demokratiju, Timočki omladinski centar i Smart kolektiv.

Stavovi izneti u tekstu predstavljaju stavove autora i ne odražavaju nužno zvanične stavove vlada Švajcarske i Nemačke, kao ni Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH.